

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

બિહાર રાજ્ય શાસ્ત્રીય વિકાસ નિગમ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

એન્કોન બિલ્ડર્સ (I) પ્રા. લિ.

ઓગસ્ટ ૨૧, ૨૦૦૩

[વી. એન. ખરે, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ અને એસ. બી. સિંહા, ન્યાયમૂર્તિ]

લવાઈ અધિનિયમ, ૧૯૪૦:

મધ્યસ્થી સમજૂતી-આધારની અસર:વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહ પ્રભાવો નિર્ણય, વાદીને ન્યાયી સુનાવણીથી વંચિત રાખવો-તે મધ્યસ્થીને ગેરલાયક ઠેરવવા તરફ દોરી જશે-કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં સત્તામંડળ તરફથી પક્ષપાત તેના અધિકારક્ષેત્રના મૂળ સુધી જાય છે જે મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરે છે અને તેની સમગ્ર કાર્યવાહીને રદબાતલ બનાવે છે-ઉચ્ચ અદાલતે યોગ્ય રીતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે દંડ લાદવાની/કરારને સમાપ્ત કરવાની સત્તા ધરાવતા મેનેજિંગ ડિરેક્ટર; મધ્યસ્થીની ભૂમિકા ધારણ કરી શકતા નથી.

શબ્દો અને વાક્યો:

'વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહ' -લવાઈ અધિનિયમ, ૧૯૪૦ ના સંદર્ભમાં તેનો અર્થ.

અપીલકર્તા નિગમે કરાર મુજબ પ્રતિવાદી પેઢીને માટી, રેતીના પથ્થર વગેરેને દૂર કરવા માટે તેને ડમ્પ ચાર્જમાં મૂકવાનો કરાર આપ્યો હતો.પ્રતિવાદી તેની જવાબદારી

નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયો જેના પરિણામે બાકીનું કામ અપીલકર્તા નિગમ દ્વારા અન્ય એજન્સી પાસેથી કરવામાં આવ્યું હતું; જેનાથી તેને ભારે નુકસાન થયું હતું.તે માટે તેણે કથિત લવાદ કરારનો ઉપયોગ કર્યો; પ્રતિવાદીએ અપીલકર્તા નિગમ સામે પણ દાવો કર્યો હતો.આ મામલો મધ્યસ્થી, અપીલકર્તા નંબર ૨ સમક્ષ પેઝિંગ હતો.આ દરમિયાન, પ્રતિવાદીએ લવાદ કલમની માન્યતા પર સવાલ ઉઠાવ્યો હતો. કરારની શરત ૬૦. ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તા નંબર ૨ ને મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકતી અરજીને મંજૂરી આપી હતી. નારાજ, અપીલકર્તાએ અપીલ દાખલ કરી હતી, જેને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી તેથી વર્તમાન અપીલ.

અપીલકર્તા માટે એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કરારની શરત ૬૦ લવાદ કરારના આવશ્યક ઘટકોને સંતોષે છે; કે મુખ્યના કર્મચારીને મધ્યસ્થી તરીકે નામ આપી શકાય છે અને તેના તરફથી પક્ષપાતની ધારણા ન કરવી જોઈએ.

પ્રતિવાદી વતી, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તા નિગમે અન્ય એજન્સીને ગેરકાયદેસર રીતે કામ ફરીથી ફાળવ્યું હતું.

અરજી નામંજૂર કરતાં કોર્ટે

ઠરાવ્યું ૧.૧.તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે લવાદ કરારમાં પક્ષો વચ્ચે વ્યાપક સર્વસંમતિ હોવી જોઈએ કે વિવાદો અને મતભેદોને સ્થાનિક ટ્રિબ્યુનલમાં મોકલવા જોઈએ.પરંતુ સ્થાનિક ટ્રિબ્યુનલ નિષ્પક્ષ હોવું જોઈએ.તે કાયદાનો સારી રીતે સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના હેતુ માટે ન્યાયાધીશ ન હોઈ શકે.તે વધુ સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવે છે કે ન્યાય માત્ર થવો જોઈએ નહીં પરંતુ સ્પષ્ટપણે થતો દેખાવો જોઈએ.(૮૧૭-એફ, જી)

૧.૨.વાસ્તવિક પક્ષપાત આપોઆપ ગેરલાયકાત તરફ દોરી જશે જ્યાં નિર્ણય લેનારને કેસના પરિણામમાં રસ હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે.વાસ્તવિક પક્ષપાત એ મધ્યસ્થીને

સૂચવે છે જે નિર્ણયને પક્ષપાત અથવા પૂર્વગ્રહથી પ્રભાવિત થવાની મંજૂરી આપે છે અને તે રીતે પક્ષકારને નિષ્પક્ષ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ન્યાયી સુનાવણીના મૂળભૂત અધિકારથી વંચિત રાખે છે. બીજા અપીલકર્તાના પક્ષમાં પૂર્વગ્રહ હોવાથી, મેનેજિંગ ડિરેક્ટર હોવાથી મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રના મૂળ સુધી જાય છે, સમગ્ર કાર્યવાહી રદબાતલ છે. જે આદેશમાં અંતર્ગત અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ હોય તે રદબાતલ ગણાશે અને આમ, માફી અથવા અવરોધનો પ્રક્રિયાગત કાયદો આવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ થશે નહીં. [૮૧૭-H; ૮૧૮-A; ૮૨૧-D, E]

કુમાઉ મંડા/વિકાસ નિગમ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગિરિજા શંકર પંત અને અન્યો, [૨૦૦૧] ૧ એસ.સી.સી. ૧૮૨, પર આધાર રાખ્યો હતો.

સરકારના સચિવ, પરિવહન વિભાગ., મદ્રાસ વિરુદ્ધ મુનુસામી મુદલિયાર અને અન્યો, એ. આઈ. આર. (૧૯૮૮) એસ. સી. ૨૨૩૨; માઈકલ ગોલોડેટ્ઝ અને અન્યો વિરુદ્ધ સેરાજુદ્દીન એન્ડ કંપની એ. આઈ. આર. (૧૯૬૩) એસ. સી. ૧૦૪૪; ઓરિસ્સા રાજ્ય અને અન્યો વિરુદ્ધ નારાયણ પ્રસાદ અને અન્યો, (૧૯૯૬) ૫ એસ.સી.સી. ૭૪૦ અને ચુપી રાજ્ય વિરુદ્ધ ટિપર ચંદ, [૧૯૮૦] ૨ એસસીસી ૩૪૧, ભિન્ન કરવામાં આવ્યો.

ડી સ્મિથ, વૂલ્ફ અને જોવેલ દ્વારા વહીવટી કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષા (પાનું ૫૨૭ પર પાંચમી આવૃત્તિ); સર માઈકલ જે. મસ્ટિલ અને સ્ટુઅર્ટ સી. બોયડ દ્વારા ઇંગ્લેન્ડમાં વાણિજ્યિક મધ્યસ્થતાનો કાયદો અને વ્યવહાર; અને 'રસેલ ઓન આર્બિટ્રેશન', ૨૨મી આવૃત્તિ, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

દીવાની અપીલીય હકૂમત: ૧૯૯૭નો સિવિલ અપીલ નંબર ૨૦૨૫.

પટણા હાઈકોર્ટના ૧૦.૯.૯૬ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી એમ.એ. નં. ૧૭૬/૧૯૯૫(આર)

અપીલકર્તાઓ તરફથી દિનેશ દ્વિવેદી, કુમાર રાજેશ સિંહ અને બી. બી. સિંહ.

પ્રતિવાદી માટે ઈ. સી. વિદ્યા સાગર (NP).

કોર્ટનો ચુકાદો એસ.બી.સિંઘા જસ્ટિસ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તાઓ પટના હાઈકોર્ટ, રાંચી બેંચ, રાંચી દ્વારા વિવિધ રાજ્યોમાં પસાર કરાયેલા ૧૦.૯.૧૯૯૬ ના ચુકાદા અને આદેશ સામે અમારી સમક્ષ અપીલ કરી રહ્યા છે. ૧૯૯૫ (આર) ની અપીલ નંબર ૧૭૬, મધ્યસ્થતા અધિનિયમ, ૧૯૪૦ (ટૂંકમાં 'અધિનિયમ') ની કલમ ૩૯ (૧) (i) ની શરતોમાં કથિત રીતે અપીલકર્તાઓ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલને નકારી કાઢે છે, જે મધ્યસ્થતા (વિવિધ) ને મંજૂરી આપતા તાબા ન્યાયાધીશ-૬, રાંચી દ્વારા પસાર કરાયેલા ૧૧.૯.૧૯૯૫ ના મંજૂર કરતા આદેશ સામે છે. પ્રતિવાદી દ્વારા ૧૯૯૫નો કેસ નંબર ૩૯ અહીં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે.

આ બાબતની મૂળભૂત હકીકત વિવાદમાં નથી. અહીં અપીલકર્તા નંબર ૧ એ માટી, રેતીના પથ્થર, શેલ, સમૂહ/કોલસા વગેરેને દૂર કરવા અને તેને ૧ ના અંતરે ગોઠવવા માટે ટેન્ડર મંગાવ્યા હતા. કે. એમ. અપીલકર્તા નંબર ૧ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ ટેન્ડર મંગાવવાની નોટિસને અનુસરીને અથવા તેને આગળ વધારતા, પ્રતિવાદીએ અહીં પોતાનું ટેન્ડર રજૂ કર્યું હતું જે સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. અપીલકર્તાઓના જણાવ્યા અનુસાર, પ્રતિવાદી દર મહિને ૧૦,૦૦૦ એમ. ટી. કોલસાનું ઉત્પાદન કરવામાં નિષ્ફળ ગયો અને તેને ડમ્પ યાર્ડમાં મૂકવાની અવગણના કરી, જે ૧૭.૩.૧૯૯૨ તારીખના કરારનો વિષય હતો, જેના પરિણામે બાકીનું કામ અન્ય એજન્સી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું.

અપીલકર્તાઓના જણાવ્યા અનુસાર પ્રતિવાદી તરફથી ચૂક અને કમિશનના ઉપરોક્ત કૃત્યોને કારણે, તેને ભારે નુકસાન થયું હતું. જોકે, પ્રતિવાદીનો કરાર અહીં અપીલકર્તા નંબર ૨ દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે રદ કરવામાં આવ્યો ન હતો. અહીં પ્રતિવાદીએ કથિત રીતે

૧૭.૩.૧૯૯૨ તારીખના આ કરારમાં સમાવિષ્ટ કથિત મધ્યસ્થતા કરારનો ઉપયોગ કર્યો હતો.

કરારની શરતો ૩૭,૫૯ અને ૬૦, જે અપીલકર્તાઓ અનુસાર, આ કેસના હેતુ માટે સુસંગત છે, તે આ રીતે વાંચે છે:

"૩૭.નીચેની ઘટનાઓમાં કરારને સમાપ્ત કરવો એ નિગમના મેનેજિંગ ડિરેક્ટરની સંપૂર્ણ વિવેકબુદ્ધિ પર રહેશે:

એ. જો ખોદકામનું કામ અસંતોષકારક હોવાનું જણાય તો.

બી. જો એજન્સી નૈતિક અધોગતિ સાથે સંકળાયેલી કોઈપણ કાર્યવાહીમાં સામેલ હોય.

સી. જો એજન્સી ખાણોમાં શાંતિ ઉદ્ધંધન કરતી કોઈપણ કાર્યવાહીમાં સામેલ હોય અથવા કરારની મુદત પૂરી થાય તે પહેલાં કામ બંધ કરે.

ડી. જો એજન્સી અહીં સમાવિષ્ટ કોઈપણ નિયમો અને શરતોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા જે કાર્યના અમલ માટે પરસ્પર સંમત થશે.

ઈ. જો એજન્સી વ્યવસ્થાપન પરિસરમાંથી અને નિગમના અધિકૃત પ્રતિનિધિની હાજરીમાં પ્રવર્તમાન અધિનિયમ/પુરસ્કારો અનુસાર કામદારોને સંપૂર્ણ વેતન ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય.

કરારને સમાપ્ત કરતા પહેલા, આ કરારમાં આપેલા સરનામાં પર નોંધાયેલ ટપાલ હેઠળ એક મહિનાની નોટિસ એજન્સીને કરાર અને નિગમ હેઠળના અધિકાર અને દાવા પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ વિના આપવામાં આવશે; બિલ અથવા સિક્યોરિટી ડિપોઝિટ અથવા બાના ડિપોઝિટ અથવા અન્ય કાનૂની કાર્યવાહી દ્વારા એજન્સીના આવા કૃત્યો અથવા કમિશનને કારણે નિગમને થઈ શકે તેવી નાણાકીય ખોટ માટે આવી રકમને સમાયોજિત કરવાનો અધિકાર હશે.

૫૯. જો નિરીક્ષણ દરમિયાન અથવા નિગમના અધિકારીઓના અહેવાલો પર મેનેજિંગ

ડિરેક્ટરને લાગે કે કાર્યકારી કામગીરી કામદાર જેવી રીતે કરવામાં આવતી નથી અથવા કામદારોને ચૂકવણી સમયસર કરવામાં આવતી નથી અને નિયમો અને નિયમોની જોગવાઈઓ અનુસાર તે ઉદ્ધનની ગંભીરતાને આધારે એજન્સી પર એક સમયે મહત્તમ પાંચ હજાર રૂપિયા સુધીનો દંડ લગાવી શકે છે.

૬૦. કરારમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદના કિસ્સામાં, આ બાબત બિહાર રાજ્ય ખનિજ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, રાંચીના મેનેજિંગ ડિરેક્ટરને મોકલવામાં આવશે, જેનો નિર્ણય અંતિમ અને બંધનકર્તા રહેશે.

પ્રતિવાદીએ કથિત રીતે અપીલકર્તાઓ સામે દાવો પાડ્યો હતો. આ વિવાદો અહીં અપીલકર્તા નંબર ૨ ને સોંપવામાં આવ્યા હોવાનું કહેવાય છે, જે કથિત કરારની શરત ૬૦ ની શરતોમાં હોવાનું કહેવાય છે. પરંતુ આ વિવાદનો ઉલ્લેખ કોણે કર્યો અને તે કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો તે રેકૉર્ડમાંથી બહાર આવ્યું નથી.

કથિત રીતે, ૨૨.૬.૧૯૯૫ અપીલકર્તા નંબર ૨ સમક્ષ આ મામલાની સુનાવણી માટે નક્કી કરવામાં આવેલી તારીખ હતી જે બાદમાં ૬.૭.૧૯૯૫ સુધી સ્થગિત કરવામાં આવી હતી. અહીં પ્રતિવાદીએ ૧૫.૭.૧૯૯૫ તારીખના પત્ર દ્વારા કરારની શરત ૬૦ની માન્યતા પર સવાલ ઉઠાવ્યો હતો.

ત્યારબાદ તેણે રાંચીના તાબા ન્યાયાધીશ-છઠ્ઠાની અદાલતમાં કાયદાની કલમ ૩૩ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી. આ અરજીને વિદ્વાન તાબા ન્યાયાધીશ દ્વારા ૧૧.૯.૧૯૯૫ ના આદેશને કારણે મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, જેમાં અને તે હેઠળ, અપીલકર્તા નંબર ૨ ને મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે કરારની શરત ૬૦ ને લવાદ કરાર તરીકે ગણી શકાય નહીં.

તેનાથી નારાજ અને તેનાથી અસંતુષ્ટ, અપીલકર્તાઓએ ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ અપીલ

કરવાનું પસંદ કર્યું.વિવાદિત ચુકાદાને કારણે, ઉપરોક્ત અપીલ રદ કરવામાં આવી હતી.અપીલકર્તાઓ ઉપરોક્ત ચુકાદા સામે અમારી સમક્ષ અપીલ કરી રહ્યા છે.

અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દિનેશ દ્વિવેદી રજૂઆત કરશે કે નીચેની અદાલતોએ વિવાદિત ચુકાદો પસાર કરવામાં ગેરકાયદેસરતા જાહેર કરી છે કારણ કે તેઓએ એવું માન્યું હતું કે કરારની શરત ૬૦ એ લવાદ કરારની રચના કરતી નથી કારણ કે તે કાયદાની કલમ ૨ (એ) માં સમાવિષ્ટ તેની વ્યાખ્યાને સંતોષે છે, કારણ કે તેમાં લવાદ કરારના નીચેના આવશ્યક ઘટકો છે, એટલે કે, (એ) કરાર લેખિતમાં છે; (બી) કરાર વર્તમાન અથવા ભાવિ તફાવત રજૂ કરવાનો છે; (સી) વિવાદને મધ્યસ્થી કરાર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. મધ્યસ્થી નામ આપવામાં આવ્યું; અને (સી) મધ્યસ્થીનો નિર્ણય અંતિમ હોય છે.

વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરશે કે લવાદના આવશ્યક ઘટકો કરારની શરત ૬૦ થી સંતુષ્ટ છે, તેથી તેના માટે 'લવાદ' પરિભાષાનો ખાસ ઉપયોગ કરવો જરૂરી નથી અને તેના માટે કોઈ ચોક્કસ ફોર્મની જરૂર નથી.આ સંબંધમાં તેઓએ શ્રીમતી રુક્મિણીબાઈ ગુપ્તા વિ. કલેક્ટર, જબલપુર અને અન્ય [AIR ૧૯૮૧ SC ૪૭૯] ના ચુકાદા ઉપર આધાર રાખેલ છે.

વિદ્વાન વકીલ આગળ રજૂઆત કરશે કે ઉચ્ચ અદાલતે વધુ ભૂલ કરી છે કારણ કે તે એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ રહી છે કે નિગમના કર્મચારીને મધ્યસ્થી તરીકે નામ આપી શકાય છે, જેના માટે તેના તરફથી પક્ષપાતની ધારણા કરી શકાતી નથી.આ માટે સરકારના પરિવહન વિભાગના સચિવ મદ્રાસ વિરુદ્ધ મુનુસામી મુદલિયાર અને અન્યો [AIR ૧૯૮૮ SC ૨૨૩૨], યુ. પી. રાજ્ય વિરુદ્ધ ટિપર ચંદ [(૧૯૮૦) ૨ SCC ૩૪૧], કે. કે. મોદી વિરુદ્ધ એમ. એન. મોદી અને અન્યો [JT ૧૯૯૮ (૧) SC ૪૦૭], માઈકલ ગોલોડેટ્ઝ અને અન્યો વિરુદ્ધ સેરાજુદ્દીન એન્ડ કંપની [AIR ૧૯૬૩ SC

૧૦૪૪] અને ઓરિસ્સા રાજ્ય અને અન્યો વિરુદ્ધ નારાયણ પ્રસાદ અને અન્યો [(૧૯૯૬) ૫ SCC ૭૪૦] વિગેરે ચુકાદા ઉપર મજબૂત આધાર રાખવામાં આવેલ છે.

આ અપીલમાં વિચારણા માટે જે ટૂંકો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે એ છે કે શું નીચેની વિદ્વાન અદાલતે આ બાબતને લવાદમાં મોકલવાનો ઇનકાર કરીને ગેરકાયદેસરતા કરી છે.

લવાદ કરારના આવશ્યક ઘટકો નીચે મુજબ છે:

(૧) કોઈ વિચારેલા સંબંધના સંબંધમાં વર્તમાન અથવા ભવિષ્યનો તફાવત હોવો જોઈએ.

(૨) ખાનગી ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા આવા મતભેદનું સમાધાન કરવાનો પક્ષકારોનો ઇરાદો હોવો જોઈએ.

(૩) પક્ષોએ આવા ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયથી બંધાયેલા રહેવા માટે લેખિતમાં સંમત થવું આવશ્યક છે.

(૪) પક્ષકારો એડ આઈડેમ(એ જ) હોવા જોઈએ.

આ દરખાસ્તના સંદર્ભમાં કોઈ વિવાદ નથી કે લવાદ કરારના અર્થઘટનના હેતુ માટે, 'લવાદ' શબ્દનો તેમાં ખાસ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી.જો કે, ઉચ્ચ અદાલતે આ આધાર પર કાર્યવાહી કરી હતી કે આ કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને મધ્યસ્થતા કરારને અમલમાં મૂકી શકાયો હોત.તેથી અમે કરારની શરત ૬૦ મધ્યસ્થતા કરાર બનાવે છે તેના આધારે આગળ વધી શકીએ છીએ.ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા એક તારણ પર પહોંચવામાં આવ્યું છે કે બીજા અપીલકર્તા તેમના સંતોષ પર પહોંચવા માટે એકમાત્ર સક્ષમ અધિકારી હતા કે કરાર સમાપ્ત થવા માટે જવાબદાર હતો.અપીલકર્તા નંબર ૧ ના મેનેજિંગ ડિરેક્ટરને આપવામાં આવેલી સત્તાને કારણે, તે કરારના ઉદ્ધેશનની ગંભીરતાને આધારે ઠેકેદાર પર દંડ લાદવાનો પણ હકદાર છે.

પ્રતિવાદી દલીલ કરશે કે કરાર સ્પષ્ટ રીતે સમાપ્ત થયો ન હોવા છતાં, બીજા અપીલકર્તા દ્વારા કામ ગેરકાયદેસર રીતે બીજી એજન્સીને ફરીથી ફાળવવામાં આવ્યું હતું. બીજા અપીલકર્તાના કહેવાતા નિર્ણયની શુદ્ધતા અથવા અન્યથા પ્રશ્નમાં હતી. તેથી, ઉચ્ચ અદાલત એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે અપીલકર્તા નંબર ૨ દ્વારા કરારને સમાપ્ત કરવાના તમામ ઇરાદા અને હેતુ માટે, તે મધ્યસ્થીની ભૂમિકા ધારણ કરી શકતો નથી.

તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે લવાદ કરારમાં પક્ષો વચ્ચે વ્યાપક સર્વસંમતિ હોવી જોઈએ કે વિવાદો અને મતભેદોને સ્થાનિક ટ્રિબ્યુનલમાં મોકલવા જોઈએ. આ સ્થાનિક ટ્રિબ્યુનલ નિષ્પક્ષ હોવું જોઈએ. તે કાયદાનો સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના હેતુ માટે ન્યાયાધીશ ન હોઈ શકે. તે વધુ સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવે છે કે ન્યાય માત્ર થવો જોઈએ નહીં પરંતુ સ્પષ્ટપણે થવો જોઈએ.

વાસ્તવિક પક્ષપાત આપોઆપ ગેરલાયકાત તરફ દોરી જશે જ્યાં નિર્ણય લેનારને કેસના પરિણામમાં રસ હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે. વાસ્તવિક પક્ષપાત એ મધ્યસ્થીને સૂચવે છે જે નિર્ણયને પક્ષપાત અથવા પૂર્વગ્રહથી પ્રભાવિત થવાની મંજૂરી આપે છે અને તે રીતે પક્ષકારને નિષ્પક્ષ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ન્યાયી સુનાવણીના મૂળભૂત અધિકારથી વંચિત રાખે છે. હાથ પરનો કેસ માત્ર વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહની કસોટીને સંતોષતો નથી પણ વાસ્તવિક જોખમ તેમજ પૂર્વગ્રહની શંકાને પણ સંતોષે છે. [જુઓ કુમાઉ મંડળ વિકાસ નિગમ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગિરિજા શંકર પંત અને અન્યો [(૨૦૦૧) ૧ SCC ૧૮૨].

ડી સ્મિથ, વૂલ્ફ અને જોવેલ દ્વારા વહીવટી કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષામાં (પાનું ૫૨૭ પર પાંચમી આવૃત્તિ), કાયદો નીચેની શરતોમાં જણાવવામાં આવ્યો છે:

"આ રીતે પૂર્વગ્રહના વિવિધ પરીક્ષણો વર્ણપટની સાથે બદલાય છે.એક છેડે કોર્ટને જરૂર પડશે કે, નિર્ણય અમાન્ય થાય તે પહેલાં, પૂર્વગ્રહ હાજર હોવાનું દર્શાવવું આવશ્યક છે.સ્પેક્ટ્રમના બીજા છેડે, કોર્ટ એવા નિર્ણય પર પ્રહાર કરશે જ્યાં વાજબી વ્યક્તિને કેસના સંજોગોથી વાજબી શંકા હશે કે પક્ષપાતથી નિર્ણયને ચોપ લાગ્યો હશે.આ ચરમસીમાઓ વચ્ચે "પૂર્વગ્રહની સંભાવના" (આ "વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહ" પરીક્ષણની નજીક છે), અને "પૂર્વગ્રહની સંભાવના" (આ વાજબી શંકાની નજીક છે) છે.

સર માઈકલ જે. મસ્ટિલ અને સ્ટુઅર્ટ સી. બોયડ દ્વારા "ધ લો એન્ડ પ્રેક્ટિસ ઓફ કોમર્શિયલ આર્બિટ્રેશન ઈન ઈંગ્લેન્ડ" માં જણાવવામાં આવ્યું છે:

"પૂર્વગ્રહને લગતા કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો અન્ય ટ્રિબ્યુનલોની જેમ જ આર્બિટ્રેશનને પણ લાગુ પડે છે અને અદાલતના હસ્તક્ષેપને લાવવા માટે પૂરતા ગંભીર કિસ્સાઓ ખરેખર ખૂબ જ દુર્લભ હોવાથી, આ વિષય સાથે વિગતવાર વ્યવહાર કરવાની જરૂર નથી.

'રસેલ ઓન આર્બિટ્રેશન', ૨૨મી આવૃત્તિમાં, કાયદો આ રીતે જણાવવામાં આવ્યો છે:

"૪-૦૩૦ વાસ્તવિક અને સ્પષ્ટ પૂર્વગ્રહ.વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહ અને સ્પષ્ટ પૂર્વગ્રહ વચ્ચે તફાવત કરવામાં આવે છે.વાસ્તવિક પૂર્વગ્રહ ભાગ્યે જ સ્થાપિત થાય છે, પરંતુ સ્પષ્ટપણે દૂર કરવા માટેના આધારો પૂરા પાડે છે.વધુ વખત પૂર્વગ્રહની શંકા હોય છે જેને વિવિધ રીતે સ્પષ્ટ અથવા અચેતન અથવા આક્ષેપિત પૂર્વગ્રહ તરીકે વર્ણવવામાં આવે છે.આવા મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, ઘણીવાર એ વાત પર ભાર મૂકવામાં આવે છે કે પડકારનાર મધ્યસ્થી ખરેખર પક્ષપાતી હોવાનું સૂચવે ત્યાં સુધી જતું નથી, તેના બદલે પૂર્વગ્રહની અમુક પ્રકારની ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ આશંકા અસ્તિત્વમાં છે.

૪-૦૩૨ નાણાકીય વ્યાજ.એવા મધ્યસ્થી માટે આપોઆપ ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવે છે કે જે પક્ષકારોમાંથી કોઈ એકમાં સીધો આર્થિક હિત ધરાવે છે અથવા અન્યથા પક્ષ સાથે

એટલી નજીકથી જોડાયેલ હોય કે જેને ખરેખર તેના પોતાના કારણમાં ન્યાયાધીશ કહી શકાય.

૫-૦૫૨ નિષ્પક્ષ.લવાદ અધિનિયમ ૧૯૯૬ની કલમ ૩૩ (૧) જણાવે છે કે ટ્રિબ્યુનલે "નિષ્પક્ષ" રીતે કામ કરવું જોઈએ.મધ્યસ્થીએ નિષ્પક્ષ પણ હાજર રહેવું જોઈએ અને જો તેની નિષ્પક્ષતા અંગે વાજબી શંકા હોય તો આ મધ્યસ્થતા અધિનિયમ ૧૯૯૬ ની કલમ ૨૪ (૧) (એ) હેઠળ અદાલત દ્વારા તેને દૂર કરવા માટે આધાર પૂરો પાડશે અથવા તેનો અર્થ એ થઈ શકે છે કે એવોર્ડને પડકારવામાં આવી શકે છે.

શ્રી ક્લિવેટીએ મુનુસામી મુદલિયારના કેસ (ઉપરોક્ત) પર મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો.તે કિસ્સામાં કાયદાની કલમ ૫ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી.વધુમાં, ઉપરોક્ત કેસની હકીકત વર્તમાન કેસમાં લાગુ પડતી નથી કારણ કે તેમાં કરાર દ્વારા વાસ્તવિક કામ શરૂ થયું ન હતું.તે પરિસ્થિતિમાં, જોખમ અને ખર્ચ કલમ લાગુ કરવામાં આવી હતી.તેમાં એકમાત્ર દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હતી કે ઉપરોક્ત કલમ મુખ્ય ઈજનેર દ્વારા લાગુ કરવામાં આવી હતી; અધીક્ષણ ઈજનેર તેમના માટે હલકી કક્ષાના અધિકારી હોવાથી તે અસરકારક રીતે ન્યાય આપવાની સ્થિતિમાં નહીં હોય.તે પરિસ્થિતિમાં, આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

"આ કાયદાની કલમ ૫ હેઠળ નામાંકિત આર્બિટ્રેટરને દૂર કરવાનો કેસ છે જે કોર્ટને લવાદકર્તાની સત્તાને રદ કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર આપે છે.જ્યારે પક્ષોએ કરારમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે પક્ષો આર્બિટ્રેશન કલમ સહિત કરારની શરતો જાણતા હતા.પક્ષો આ યોજનાને અને એ હકીકતને જાણતા હતા કે મુખ્ય ઈજનેર બહેતર છે અને અધીક્ષક ઈજનેર ચોક્કસ વર્તુળના મુખ્ય ઈજનેરને આધીન છે.તેમ છતાં પક્ષો સંમત થયા અને લવાદમાં પ્રવેશ કર્યો અને ખરેખર તે સમયે અધીક્ષક ઈજનેરના અધિકારક્ષેત્રમાં રજૂઆત કરી, જે, જોકે, લવાદ પૂર્ણ કરી શક્યા નહીં કારણ કે તેમની બદલી કરવામાં આવી હતી અને

અનુગામી દ્વારા અનુગામી બન્યા હતા.તે સંજોગોમાં જણાવેલા તથ્યો પર કોઈ પૂર્વગ્રહને વાજબી રીતે પકડી શકાતો નથી અને નામાંકિત મધ્યસ્થીને દૂર કરવા માટે આધાર બનાવી શકાય છે.અમારા મતે આ એક સારો અથવા માન્ય કાનૂની આધાર ન હોઈ શકે. જ્યાં સુધી નામાંકિત મધ્યસ્થી સામે તેની પ્રામાણિકતા અથવા ક્ષમતા અથવા વિષય-બાબતમાં દુર્ભાવના અથવા હિત અથવા પૂર્વગ્રહની વાજબી આશંકા સામે આરોપ ન હોય ત્યાં સુધી, નામાંકિત અને સંમત મધ્યસ્થીને કાયદાની કલમ ૫ હેઠળ અદાલતમાં નિહિત વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને દૂર કરી શકાતો નથી અને તેને દૂર કરવો જોઈએ નહીં.

અહીં આવી સ્થિતિ નથી.

સેરાજુદ્દીનના કેસમાં (ઉપરોક્ત), આ અદાલત લવાદ અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળની અરજ સાથે સંબંધિત હતી. જેમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું...

".....કોર્ટ ભારપૂર્વક જણાવે છે કે, જ્યાં સુધી પક્ષકારોને સમગ્ર સોદાનું પાલન કરવા માટે મજબૂર કરવા પર વિપરીત કારણ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, આમ ન કરવું એ કારણના પક્ષકારને મંજૂરી અને સમર્થન આપવાની મંજૂરી આપવી હશે, અને આ વિચારણા એવા કિસ્સાઓમાં વધુ મજબૂત થઈ શકે છે જ્યાં કરાર હેઠળ ઉદ્ભવતા વિવાદને વિદેશી મધ્યસ્થી ટ્રિબ્યુનલમાં રજૂ કરવાની સમજૂતી હોય.

તેમાં વધુ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

".....કોર્ટ સામાન્ય રીતે પક્ષકારોને કારણના સમયે તેમના દ્વારા વિચારવામાં આવેલા ટ્રિબ્યુનલના કરાર હેઠળ ઉદ્ભવતા વિવાદોને ઉકેલવા માટે આશરો લેવાની જરૂર છે.તે એટલા માટે નથી કારણ કે કોર્ટ પોતાની સંજ્ઞાનમાં વિવાદોના સંદર્ભમાં પોતાને તેના અધિકારક્ષેત્રને છોડવા માટે બંધાયેલી માને છે:તે માત્ર કરારની પવિત્રતાને પ્રોત્સાહન આપવા માંગે છે, અને તે હેતુ માટે દાવો રહે છે.

ઉપરોક્ત કેસમાં, મધ્યસ્થી તરફથી પક્ષપાતનો પ્રશ્ન અમારી વિચારણા માટે આવતો ન

હતો.

નારાયણ પ્રસાદના કેસમાં (ઉપરોક્ત), આ અદાલત મધ્યસ્થતાની બાબત સાથે કામ કરતી ન હતી, પરંતુ દારૂના વેચાણ કરારના અમલીકરણના સંબંધમાં પક્ષકારોના વર્તન સાથે કામ કરતી હતી.તેમાં પ્રતિવાદીએ તેની કરારની જવાબદારી બહાર લાવવા માટે રિટ અરજી દાખલ કરી હતી અને તેમાં પ્રાપ્ત થયેલી ઉપરોક્ત હકીકતની પરિસ્થિતિમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું:

".....જે વ્યક્તિ પોતાની આંખો ખુલ્લી રાખીને અમુક કરારની જવાબદારીઓમાં પ્રવેશ કરે છે અને સમગ્ર કરાર પર કામ કરે છે, તેને આ નિર્ણય અનુસાર, ફરી જવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, અને તે જવાબદારીઓની માન્યતા અથવા કરારની શરતોની રચના કરતા નિયમોની માન્યતા પર સવાલ ઉઠાવી શકાય નહીં.અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ ઉચ્ચ ન્યાયાલયનો અસાધારણ અધિકારક્ષેત્ર, જે વિવેકાધીન પ્રકૃતિનો છે અને તેનો ઉપયોગ માત્ર ન્યાયના હિતોને આગળ વધારવા માટે કરવામાં આવે છે, ચોક્કસપણે આવી વ્યક્તિઓની સહાયમાં તેનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.ન તો ન્યાય અને ન તો સમાનતા તેમની તરફેણમાં છે.

કે. કે. મોદીના કેસમાં (ઉપરોક્ત), સમજૂતીના મેમોરેન્ડમની કલમ ૯ વિચારણા માટે આવી હતી, જે નીચેની શરતોમાં હતી:

"અમલીકરણ નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવશે.આ કરારના અમલીકરણના સંદર્ભમાં તમામ વિવાદો, સ્પષ્ટતા વગેરે માટે, તે અધ્યક્ષ, આઈ. એફ. સી. આઈ. અથવા તેમના નામાંકિતને મોકલવામાં આવશે, જેમના નિર્ણયો અંતિમ અને બંને જૂથો માટે બંધનકર્તા રહેશે.

એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે તે આર્બિટ્રેશન કલમની રચના કરતું નથી.

ફરી એકવાર ટિપર ચંદના કેસમાં (ઉપરોક્ત) જેમાં શ્રી ક્લિવેદી દ્વારા નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે, નીચેની કલમને મધ્યસ્થીની કલમ તરીકે ગણવામાં આવી ન હતી:

"કોન્ટ્રાક્ટર અને વિભાગ વચ્ચેના કોઈપણ વિવાદ માટે જમ્મુ અને કાશ્મીરના પીડબ્લ્યુડીના મુખ્ય ઇજનેરનો નિર્ણય અંતિમ અને કરાર પર બંધનકર્તા રહેશે.

હાલના કેસની જેમ, અપીલકર્તા નંબર ૨ તરફથી પૂર્વગ્રહની કસોટી સંપૂર્ણપણે સંતુષ્ટ છે, આક્ષેપિત આદેશ અપ્રાપ્ય છે. બીજા અપીલકર્તાનો પક્ષપાત મધ્યસ્થી તરીકે કામ કરવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રના મૂળ સુધી જાય છે, તેથી સમગ્ર કાર્યવાહી રદબાતલ છે. કારણના અમલ દરમિયાન બીજા અપીલકર્તાના પક્ષમાં પૂર્વગ્રહના કૃત્યો ઉભા થયા હોવાથી, પ્રશ્ન એ છે કે અહીં પ્રતિવાદીએ તેની આંખો ખુલ્લી રાખીને કરાર કર્યો છે કે નહીં. જે આદેશમાં અંતર્ગત અધિકારક્ષેત્રનો અભાવ હોય તે રદબાતલ ગણાશે અને આમ, માફી અથવા અવરોધનો પ્રક્રિયાગત કાયદો આવી પરિસ્થિતિમાં લાગુ થશે નહીં. તે કહેવાનું પુનરાવર્તન સહન કરશે કે બીજા અપીલકર્તાની કાર્યવાહી પોતે જ પ્રશ્નમાં હતી અને તેથી, નિર્વિવાદપણે તે તેના પર સિદ્ધાંતની દ્રષ્ટિએ ચુકાદો આપી શક્યો ન હોત કે કોઈ પણ તેના પોતાના કારણનો ન્યાયાધીશ ન હોઈ શકે.

વધુમાં, વિદ્વાન તાબા ન્યાયાધીશે, અન્ય બાબતોની સાથે, એવું માન્યું હતું કે શરત ૬૦ એ આર્બિટ્રેશન કરારની રચના કરતી નથી, તે કાયદાની કલમ ૩૯ (૧) (i) હેઠળ અપીલનો વિષય ન હોઈ શકે કારણ કે તે રીતે આર્બિટ્રેશન કરારને રદ કરવામાં આવ્યો ન હતો.

ઉપરોક્ત કારણોસર, આ અપીલમાં કોઈ યોગ્યતા નથી જે રદ કરવામાં આવે છે. પ્રતિવાદી હાજર ન હોવાથી, ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ આપવામાં આવશે નહીં.

અરજી ફગાવી દેવામાં આવી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.